

13. Иоскевич Я. Б. Категории аудиовизуального / Я. Б. Иоскевич // Новые аудиовизуальные технологии. – М., 2005. – 482 с.
14. Кириллова Н. Б. Медиакultura : от модерна к постмодерну / Н. Б. Кириллова. – М. : Академический проект, 2005. – 448 с.
15. Победоносцева І. Є. Телевізійний дискурс у культурному просторі постмодернізму : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / І. Є. Победоносцева ; Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К., 2005. – 21 с.
16. Тематичний план наукових досліджень кафедр Харківської державної академії культури на період 2011–2015 рр. ; [уклад. Н. М. Кушнарєнко; під наук.ред. В. М. Шейка]. – Харків : ХДАК, 2011. – 27 с.
17. Хренов Н. А. Зрелища в эпоху восстания масс / Н. А. Хренов ; Гос. ин-т искусствознания м-ва культуры и массовых коммуникаций РФ и др. – М. : Наука, 2006. – 646 с.
18. Хренов Н. Кино. Реабилитация архетипической реальности / Н. Хренов. – М. : Аграф, 2006. – 704 с.
19. Эйзенштейн С. Избранные произведения: в 6 т. – Т. 4. Органичность и образность / С. Эйзенштейн. – М. : Искусство, 1964. – С. 66–79.
20. Чміль Г. П. Екранна культура: плюральність поглядів / Г. П. Чміль. – Харків : Крук, 2003. – 336 с.
21. Шкепу М.О. Феноменологія історії в трансформаціях культури / М. О. Шкепу. – К. : Кн. вид-во НАУ, 2005. – 360 с.

УДК 792(09)(477.84) «1941–1944»

Л. С. ВАНЮГА

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ІМ. ІВАНА ФРАНКА В ТЕРНОПОЛІ

У статті розглядається діяльність Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі на тлі суспільно-політичної та соціально-культурної ситуації в Галичині під час її окупації німецькими військами (1941–1944). З'ясовано гастрольні маршрути, репертуарну політику, творчий склад театру та його вплив на національно-культурне життя галицьких українців.

Ключові слова: окупація, округ Галичина, нацистська Німеччина, театр, актори, режисери, вистави, гастролі.

Л. С. ВАНЮГА

ВТОРАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА И УКРАИНСКИЙ ДРАМАТИЧЕСКИЙ ТЕАТР ИМ. ИВАНА ФРАНКО В ТЕРНОПОЛЕ

В статье рассматривается деятельность Украинского драматического театра им. Ивана Франко в Тернополе на фоне общественно-политической и социально-культурной ситуации в Галичине во время ее оккупации немецкими войсками (1941–1944). Выяснены гастрольные маршруты, репертуарная политика, творческий состав театра и его влияние на национально-культурную жизнь галицких украинцев.

Ключевые слова: оккупация, округ Галичина, нацистская Германия, театр, актеры, режиссеры, представления, гастролі.

**WORLD WAR II AND THE UKRAINIAN DRAMA THEATRE
NAMED OF IVAN FRANKO IN TERNOPIL**

In the article activity of the Ukrainian dramatic theater is examined named of Ivan Franko in Ternopil on a background of social and political and socio-cultural situation in Galicia during its occupation by German troops (1941–1944). It is shown touring routes, repertoire policy, the creative staff of the theater and its influence on national and cultural life of the Galician Ukrainians.

Key words: *occupation, Ukrainian, district of Galicia, Nazi Germany, the theater, actors, directors, performances, tours.*

В умовах перебування України в складі тоталітарного Радянського Союзу не могло бути й мови про дослідження діяльності українських театрів під час німецької окупації, оскільки на цю сторінку історії було накладено табу. Однак і за двадцять років державної незалежності України з'явилися лише поодинокі публікації з цієї проблематики. Тому актуальними мають стати ґрунтовні дослідження діяльності кожного з тогочасних українських театрів під час німецької окупації.

Що стосується діяльності в цей час Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі, то побіжно про це пише у своїх працях відомий дослідник українського театру часів німецької окупації В. Гайдабура [3; 4], а також дуже скупо згадують у своїх спогадах актори цього театру І. Головка, А. Ільків, О. Урбанський. Тож джерельною базою нашого дослідження стали переважно українські часописи, які виходили під час німецької окупації Галичини, а також спогади згаданих акторів.

Мета статті – з'ясувати особливості діяльності Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі під час німецької окупації, передумов відновлення театром своєї діяльності та уточнення його назви; складу труп театру та його адміністративного персоналу; репертуарної політики; політичного та соціокультурного контексту діяльності театру.

Початок війни застав Обласний державний український драматичний театр ім. Івана Франка у Тернополі на гастролях у м. Кременці. Залишивши у цьому місті театральне майно, актори та інші працівники театру змушені були добиратися до Тернополя пішки та возами. Актори театру, які були родом зі східних областей, спішно евакуювалися, а деякі напередодні захоплення міста німцями кілька днів переховувалися у с. Біла, що поблизу Тернополя. Після відступу радянських військ німецькі війська на початку липня 1941 р. увійшли в Тернопіль. Як згадує актор А. Ільків, у канцелярії театру після залишення Тернополя радянськими військами були виявлені документи і списки тих, «кого мали забрати» [6, с. 795]. Так, органами НКВС було насильно вивезено режисера П. Карабіневича, який повернувся вже після війни.

Зібравшись на збори в приміщенні театру, яке зазнало лише незначних ушкоджень, актори вирішили відновити роботу. Після перевезення з м. Кременця майна театру, залишеного там під час останніх гастролей, відновлений на нових засадах театр розпочав свою роботу. «Театр перший почав працюю, – згадує А. Ільків. – Перший був рушієм культурно-освітньої роботи. Хоч театр підлягав управі міста, чи радше староству Тернополя, але під опікою нового окупанта не було солодко. З приходом нового режиму довелось знову міняти назву театру – з Обласного державного театру ім. Івана Франка на Український драматичний театр ім. Івана Франка в Тернополі» [6, с. 796].

На згаданих зборах було обрано керівні органи театру. «Керівником став Б. Сарамба, він же диригент оркестри й режисер опереткового репертуару, М. Комаровський став режисером історично-побутових вистав, І. Головку призначили режисером-адміністратором, А. Ількова секретарем і касиром, О. Урбанського – адміністратором» [5, с. 797]. Проте зі спогадів О. Урбанського випливає, що Б. Сарамба заручився щодо своєї кандидатури на посаду директора письмовою підтримкою Українського центрального комітету і міської управи. Однак «всі хотіли, щоб був Комаровський і я» [19, с. 809], – стверджує О. Урбанський.

Плани нацистської Німеччини щодо України були далекосяжними і передбачали тотальну колонізацію цієї благодатної землі німцями. Місцевому населенню відводилась роль рабів німецького рейху, а після їхнього інтенсивного використання як дармової робочої сили значна частина українців підлягала знищенню.

Галичина була включена 1 серпня 1941 р. до складу Генеральної губернії (далі – ГГ) зі статусом дистрикту. Якщо в цілому в ГГ з центром у Кракові цілковито домінували поляки, а українців нараховувалось 4,29 млн. (24 %) [10], то у Галичині вже домінували українці. Власне, проти приєднання Галичини до ГГ з домінуючим польським населенням виступало чимало українських громадських та політичних сил. Очолював дистрикт Галичина губернатор, округи – повітові або міські старости, а комісаріати – комісари. Безперечно, що на всіх керівних посадах перебували німці, а українці виконували в самоврядних органах функції посадників у деяких містах, волосних старшин чи голів громад. Таким чином «в руках українців була адміністрація краю на нижчих щаблях, допоміжна поліція, кооперація тощо; лише українці мали гімназії і своє видавництво, культурно-освітню і (з обмеженнями) молодіжну організацію; лише в Галичині діяли високі школи» [7, с. 104]. Таким чином, для українців Галичини німецька влада зробила деякі винятки.

Тернопіль адміністративно належав до дистрикту Галичина у складі Генерал-губернаторства з центром у Кракові. «Військовий комендант міста граф Подевільс 15 липня 1941 р. видав розпорядження, яким було заборонено будь-яку політичну діяльність [...] Було наказано здати радіоприймачі, зброю, знищити радянську символіку, портрети радянських лідерів і навіть рекламу [...] За окупації діяла цивільна Тимчасова управа міста, але вона була неспроможна чинити опір свавіллю німецької адміністрації» [14, с. 129].

Значну подвижницьку роботу, пов'язану з підтриманням духовного і національно-культурного життя як в Галичині, так і в цілому у ГГ, відіграв Український центральний комітет (далі – УЦК), очолюваний В. Кубійовичем, та Крайовий інститут народної творчості.

Наприкінці червня 1941 р у Львові засновано такі творчі спілки, як Спілка українських письменників, Спілка українських журналістів, Спілка українських митців, Спілка українських музик. «Найчисельнішою була Спілка українських театральних мистців, очолювана В. Блавацьким, яка нараховувала 200 членів» [1, с. 98].

Усі українські театри в Галичині поділялись на дві групи. Одні підлягали державній адміністрації, інші спочатку підпорядковувались окружним староствам або міським управам, а згодом стали клітинами УЦК. До першої групи належав тільки Львівський оперний театр. Незважаючи на підпорядкування німецькій адміністрації, керівництво цього театру залишалось українським. Влада майже не втручалась у творчі справи театру [15]. До іншої групи належали всі інші пересувні театральні колективи, у тому числі й Український драматичний театр ім. Івана Франка в Тернополі.

Що стосується основних завдань українського театру на території Галичини, то, наприклад, Григор Лужницький вважав, що «одне з основних завдань українського театру – іти в маси з новими гаслами, з новою психікою, з новою душею. Та на цьому не вичерпується основне завдання українського театру сьогодні, – застерігав Г. Лужницький, – бо не треба забувати, що наш театр поруч із нашим малярством є репрезентацією нашої культури. Репрезентацією перед цими народами Західної Європи, які силою політичних обставин творять нове життя на Сході. Український театр під цю пору відіграє – поволі чи неповолі – роль нашого амбасадора, і про це ми не можемо забувати» [11].

Швидка адаптація Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі до діяльності в умовах німецької окупації пояснюється тим, що чимало його акторів та режисерів, працюючи в пересувних театрах Галичини за часів польської окупації, а згодом нетривалий час в стаціонарному театрі за радянських часів, уже звикли діяти в несприятливих умовах як польського агресивно-шовіністичного середовища, так і в умовах репресивних дій щодо національно-свідомих українців тоталітарного комуністичного режиму. Зрештою, старші з них народилися за часів Австро-Угорщини, а молодші – за часів панської Польщі, а тому відчуття дискримінації прав свого народу було у них в крові. Це виробило у театральних митців певний

імунітет до негативного впливу різних зайдів. Зрештою, праця акторів та режисерів у театрі була нерідко єдиним засобом виживання їхніх родин у складних умовах воєнного лихоліття.

Газета «Львівські вісті» від 14/15 січня 1942 р. повідомляє про Український драматичний театр ім. Івана Франка в Тернополі таке: «Більшість артистів – це трупа театру Карабіневича, якого вивезли большевики при відступі з Галичини разом з іншими громадянами Тернополя. Театр має дуже гарне приміщення при вул. Франка. Кількість людей, зайнятих у театрі, хорі й оркестрі, доходить до 50-и. Вистави йдуть, хор співає, оркестра грає, диригує Сарамага. П. Сарамага є одночасно директором театру. Місто дає удержання артистам, за що належитья подяка Управі міста в особах п. Струхгольца (Штандтгауптман) і п. Голейка (посадник міста), а передусім п. Крайстгауптманові Гагерові, який витає кожний наш культурно-освітній почин з великою прихильністю і увагою. Бракує театрові доброго режисера, доброго тенора і субретки, на чому театр скористав би і піднісся би[...]» [17].

З цієї ж газети довідуємось, що «майже місяць артисти відпочивали, не виступаючи публічно, з огляду на пошестя, недугу, на яку перехорували майже всі члени Комітету допомоги полоненим. Були зачинені також кіна і церкви. З січня 1942 року влаштував театр виставу: «Вечір пісні й танку» для українців і німців. Програма різноманітна. Мішаний хор числом 22 чоловік виконав українські й німецькі пісні в супроводі оркестри, сольоспіву (п. Сарамагова, Балицька і Чайковський), танки (Марко і Гудечек) та цілий збір театрального балету. Дуже гарно вийшли пісні «Нова радість», «Добрий вечір тобі», «Гей, у лузі червона калина», український балет, угорський танок і танок «Гонта» (сольо Марка). Хор здисциплінований на зразок Котка (без нот і диригента з камертоном), як личить справжнім артистам театру. Найкраще виходять збірні пісні без сольоспівів. «Аркан» вийшов слабо. Перше – замала кількість танцюристів, друге – вони нагадували своєю одежею скоріше верховинців Татрів, а не гарячих легінів з Жаб'я чи Космача. Капелюхи не гуцульські ані щодо форми, ні щодо прикрас. Те саме слід сказати і про китарі «долівські». Цілому танковій бракувало того життя і розмаху, який відповідав би буйній і невгамовній вдачі легінів-гуцулів. Вечір закінчився відспіванням кількох німецьких пісень підряд, призначених для німецької публіки, якої було багато. Почувши на залі, далеко від рідних гнізд, свої пісні, зі захопленням включилися своїми голосами до бадьорого співу хористів на сцені, до чого заохочував їх батутуою диригент оркестри і хору п. Сарамага. Цим вечором започаткував театр свої виступи на 1942 рік. Наступного дня відбулася вистава «Жаворонка» з нагоди закінчення курсу для ввійтів Тернопільської округи. На виставі був присутній п. Крайстгауптман Гагер і «начальник війтів» д-р Троян зі Львова» [17].

Часопис «Наші дні» за лютий 1942 р. повідомляє про згадану подію: «Щораз ширше розгортає працю театр ім. Івана Франка у Тернополі. З початком січня відбувся в Тернопільському театрі «Вечір пісні й танку». Ця вистава принесла театрові признання української і німецької публіки» [8, с. 15].

Згаданий часопис за квітень 1942 р. інформує: «Театр ім. Івана Франка в Тернополі має у своєму складі 70 осіб. Директором його є п.Сарамага, що є скрипалем і диригентом оркестри. Досі тернопільський театр виставив: «Ой не ходи, Грицю», «Безталанну», «Дай серцю волю», «За двома зайцями», «Наталку Полтавку», «Запорожця за Дунаєм», «Степового гостя», «Матір-наймичку», «Циганку Азу», «Хмару», «Ніч під Івана Купала», «Невольника» та дві віденські оперетки: «Жайворонок» та «Дімок трьох дівчат». Театр дає теж окремо концерти для німецької армії» [20, с. 15; 21, с. 154]. Одного разу у ревію «прозвучала пісня «Ми українські партизани», і за це Б. Сарамага місяць просидів у в'язниці і дивом уникнув концтабору» [2, с. 153].

З хроніки подій культурного життя на західноукраїнських землях за жовтень 1942 р. довідуємось щодо гастрольної діяльності згаданого театру таке: «Український Тернопільський театр ім. І. Франка закінчив своє турне по містечках Збаражчини та Скалатщини. Театр розпочав новий сезон у відремонтованій театральній залі премієрою оперети Аркаса «Катерина» [21, с. 160–161].

Слід відзначити, що в період німецької окупації в репертуарі українських театрів вистави з відверто антирадянською спрямованістю займали незначне місце. Водночас були відсутні вистави, які би пропагували нацистську ідеологію. Натомість в репертуарі домінували

п'єси української класичної драматургії. Український драматичний театр ім. Івана Франка в Тернополі не був винятком у здійсненні своєї репертуарної політики. Наприклад, у постановці на сцені цього театру антирадянської п'єси К. Гупала «Тріумф прокурора Дальського» (режисер М. Комаровський) «була сцена, де з кабінету слідчого після допиту виштовхують у шию артиста-співака. Набравши у легені повітря, він починав співати: «Я другой такой страны не знаю, где так вольно дышит человек...». У цьому місці завжди звучали оплески» [4, с. 787].

У лютому 1943 р. скликано Театральну колегію, яка коригувала українське театральне життя в ГГ. На першому засіданні цієї колегії були присутні: керівник відділу культурної праці УЦК м-гр М. Кушнір, начальник підвідділу для справ мистецтва С. Сапун, керівник реферату професіонального мистецтва Й. Стадник, директор оперного театру В. Блавацький, інші театральні діячі, представники преси. Найважливішою проблемою колегія визнала необхідність скоординувати роботу всіх українських театрів у Галичині, зокрема у містах Станиславів, Коломия, Дрогобич, Перемишль, Тернопіль, Холм. Новостворена колегія вирішила відрядити до цих театрів делегатів для збору потрібної інформації про фактичний стан справ у цих колективах (особовий склад, репертуар, мистецький рівень і т. ін.), а згодом скликати у Львові конференцію за участю директорів, режисерів, провідних акторів усіх провінційних театрів, щоб узгодити їх працю і допомогти в мистецькій та громадсько-виховній роботі. Крім того, на колегії було вирішено скликати у Львові нараду за участю членів спілок акторів, письменників, журналістів і музик та обговорити на ній театральні справи і справи театральної критики [18].

У Львові 2–3 березня 1943 р. відбулася перша конференція у справі українських професіональних театрів, скликана з ініціативи підвідділу для справ мистецтв УЦК. Власне згаданий підвідділ координував роботу професіональних театрів, здійснював контроль за їх репертуаром, вів облік українських акторів з визначенням ступеня їх фаховості, формував систему підвищення професійної майстерності акторів. На конференцію прибули директори театрів з Тернополя, Коломиї, Станиславова, Дрогобича, Перемишля, Холма і Львова, а також режисери, диригенти, представники місцевих театральних комісій, місцевих осередків Спілки українських театральних мистців, преси. У своїй привітальній промові заступник провідника УЦК д-р Кость Паньківський звернув увагу на світле минуле українського театру та на нові обставини, у яких театральне мистецтво під керівництвом УЦК розвиватиметься вже не на принципах конкуренції, а як вислід праці дружньої сім'ї українських акторів. Дуже важливою видається така думка К. Паньківського: «Театри перестали бути тільки установами прожитку, вони стали культурно-національними установами з великими завданнями (курсив наш. – Л. В.)». Промовці наголошували на тому, що мета конференції полягає в координації праці у театральномистецькій царині за одним спільним правильником. Режисер Львівського оперного театру Й. Гірняк виголосив реферат «Нові організаційні засоби для покращання роботи українських театрів», а директор цього театру В. Блавацький – «Завдання і потреби українського театру в сьогоднішній добі» [13]. У перший день роботи конференції про роботу професіональних театрів Галичини звітували їхні керівники, зокрема директор Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі Б. Сарамага [12].

«Восени 1943 р. склад театрів Галичини поповнився на деякий час митцями зі Сходу. Деякі трупи з Наддніпрянської України переїхали у повному складі та осіли в галицьких містечках, де не було жодних можливостей для праці» [1, с. 111]. У кінці 1943 р. до Тернополя прибула частина колективу Дніпропетровського оперного театру, який влився в колектив Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі. Митці з Дніпропетровська відновили дещо з свого попереднього репертуару. В репертуарі були такі постановки: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака Артемовського, «Кармен» Ж. Бізе, «Катерина» М. Аркаса, «Ріголето» Дж. Верді, «Севільський цирульник» Дж. Россіні, «Тоска» Дж. Пуччіні, «Травіата» Дж. Верді. «Після злиття з Дніпропетровською оперною групою (кінець 1943 р.) – мистецький керівник Пастернак» [3, с. 309].

Газета «Тернопільський голос» від 26 грудня 1943 р. повідомляє: «В четвер дня 9 грудня в театрі ім. Івана Франка виставлено «Циганку Азу», як першу виставу в тижні святкувань «Дня Української культури». В п'ятницю 10 грудня в театрі виставляли «Хмару», в суботу 11 грудня оперу «Тоска» [16].

З рецензії Г. Лужницького «В комедійному жанрі: комедія «Гріхи молодости» А. Баха», опублікованої у «Львівських вістях» від 18 травня 1944 р., довідуємось, що весела комедія А. Баха «Гріхи молодости», поставлена 17 травня 1944 р. силами Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі «як жартівливий розважальний спектакль, показала обдарованість колективу і його вміння працювати над творами легкого жанру» [9]. Рецензент відзначив вдале виконання ролей такими акторами як Б. Сарамага, Т. Гудечек, О. Федчишинова, Д. Крих, Н. Сарамагова, І. Головка, В. Старощук, М. Клименко, Л. Карабіневич, І. Федчишин, З. Головова. Водночас відзначив дещо бліду подачу характеристичної ролі актором І. Духом. Насамкінець Г. Лужницький зазначає: «Хоч в окремих епізодах і мізансценах подекуди відчувалася переіграність, але загальне враження від комедії, веселої, бадьорої і життєрадісної залишилося позитивне» [9].

Загалом Український драматичний театр ім. Івана Франка в Тернополі в період німецької окупації, за свідченням В. Гайдабури, мав у репертуарі 27 вистав, більшість з яких поставлена за українськими класичними п'єсами, а також показував ревію та концерти. Крім того, в репертуарі було 7 музичних вистав групи Дніпропетровського оперного театру [3, с. 309], що влилася в нього.

В. Гайдабура вважає, що під час німецької окупації українські «театри оволодівають стратегією мімікрії [...], ведуть щодо займанців виважену політику, розуміючи, що більш-менш відвертий антифашистський жест призведе до загибелі будь-якого театру, і покладаються на Езопову мову у стосунках з глядачами-українцями» [4, с. 745]. Якщо німецькі окупанти були зацікавлені в існуванні українських театральних труп як джерела розваги для своїх вояків, то українці вбачали в театрі могутній засіб для підтримання в краї українського національно-культурного життя.

У списку акторів Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі, укладеному В. Гайдабурою, нараховується 26 чоловіків і 14 жінок [3, с. 309], однак відсутні деякі ініціали і цілком не подано імен та по батькові. Тож подаємо уточнений і дещо розширений список творчого складу театру. Серед акторів-чоловіків значаться: Волощук, С. Глушук, Іван Головка, Гудечек, Степан Дух, Ярослав Іванів (Іванов), Андрій Іванович Ільків, М. Клименко, Микола Антонович Комаровський, Іван Комійчук, Дмитро Іванович Крих, Олекса Петрович Левитський, Б. Максимішин, Маліборський, Лев Марко, Анатоль Муратов, Степан Піхур, Богдан Павлович Сарамага, Василь Старощук, Омелян Урбанський, Іван Федчишин, Чайківський, Дзюнек Шифман, Ярослав Шуль, Кость Щурів, Богдан Яцків. Серед актрис-жінок значаться такі: Зоя Балицька, Ганнуся Голик, Софія Головка, Антоніна Гудечек, Євгенія Древницька, Олена Ількова, Люся Карабіневич, Євфросинія Комаровська, Людмила Максимішина, Марія Марко, Стефа Піхур, Наталія Сарамага, Юлія Урбанська, Ольга Федчишина, Олена Яцків. На підставі спогадів актора І. Головка до цього списку можна додати таких жінок: Амалия Шифман, Ніна Муратів, Шуль. На підставі уточненого списку акторів нараховується 26 чоловіків і 17 жінок. Однак акторський склад не був постійний, оскільки актори мали можливість переходити з одного театру в інший.

Війна передчасно обірвала не одне акторське життя. Як стверджує А. Ільків, – «Іванів (Іванов) Славко (вбитий німцями в Тернополі) [...]. Ротенберг (жид, загинув у Тернополі в гетто) [...]. Ходачок Нестор (загинув у Тернополі в перших днях війни 1941 р.) [...] Ніна Муратів (загинувла в Німеччині під час бомбардування в Магдебурзі)» [6, с. 779]. Однак із числа згаданих загиблих акторів лише С. Іванів та Н. Муратова працювали у театрі під час німецької окупації.

В. Гайдабура вважає, що календарна еволюція українського театру в окупації мала три основні етапи. Перший – становлення (середина 1941 – початок 1942 років), другий етап – відносно стабільна робота (середина 1942 – середина 1943 років), третій етап – фінальний, позначений переломом у ході війни і поступовим відступом фашистів (кінець 1943 – 1944 роки) [3, с. 7–8]. На нашу думку, діяльність Тернопільського театру теж умовно можна поділити на три етапи. Однак перший етап – адаптаційний – тривав набагато менше часу (середина 1941 – кінець 1941 років). Це пов'язано насамперед з тим, що актори перебували у своєму театральному приміщенні, збереглося театральне майно, швидко відновлено вистави за

творами української класичної драматургії. Другий етап (початок 1942 – середина 1943 років) позначений стабільною роботою, налагодженими стосунками з окупаційною владою, сформованою трупю і художньо-адміністративним керівництвом, репертуарною політикою, що відповідала поставленим перед театром художнім та національно-культурним завданням. Третій етап (середина 1943 – середина 1944 років), пов'язаний з поповненням трупи групою Дніпропетровського оперного театру, розширенням репертуару за рахунок музичних вистав, поступовим відходом театру услід за відступаючими німецькими військами і, нарешті, еміграцією деяких акторів і директора театру Б. Сарамаци.

Оскільки фронт невпинно наближався до Тернополя, частина трупи Українського драматичного театру ім. Івана Франка вирушила на Захід. Як згадує актор І. Головка, «спершу зупинилися в Старому Самборі, потім виїхали до Кракова, на вказівку УЦК, де зупинилися поблизу міста, в монастирі оо. Кармелітів, у Білянах. У цій першій таборі, яким керував проф. Недільський, ми зустріли багато акторів з усієї України. Там ми творили групи для обслуговування наших робітників по таборах у Німеччині. Наша група була оформлена дуже швидко, при допомозі д-ра Михайла Кушніра, і виїхала до Німеччини під керівництвом Б. Сарамаци» [5, с. 798].

У процесі дослідження діяльності Українського драматичного театру ім. Івана Франка у Тернополі під час німецької окупації вдалося з'ясувати наступне: назва театру у різних джерелах подається по-різному, але насправді вона є такою: Український драматичний театр ім. Івана Франка у Тернополі; окупаційна влада надала театрові легітимності, що дало можливість забезпечити його працівників платнею, житлом і безперешкодно гастролувати; вдалося підібрати кваліфіковані кадри акторів, режисерів та адміністративного персоналу (директор театру – Б. Сарамаци – виконував також функції диригента оркестру та режисера опереткового репертуару, М. Комаровський – режисер історично-побутових вистав, а І. Головка – режисер-адміністратор); чоловічий склад трупи нараховував 26 осіб, а жіночий – 17 осіб, проте така кількість не була постійною; театр обслуговував переважно українське населення, а також представників німецької влади та армії, даючи вистави у Тернополі, а під час гастролей – у селах та містечках Галичини; репертуарна політика ґрунтувалася переважно на творах української класичної драматургії; значну роль у злагодженій роботі театру відіграв УЦК, а духовно-моральну підтримку театру надавало українське населення; театр знайшов прийнятні умови співпраці з німецькою владою, не ставши при цьому засобом пропаганди нацистської ідеології; трагічне становище театру відбивало трагічну долю галицьких українців, які опинились між двома тоталітарними режимами, що зійшлися у смертельному двобої; театр став основним чинником націозбереження, підтримуючи в окупованому краї українське національно-культурне життя, виконуючи просвітницьку та виховну функції серед українського населення Галичини.

Отже, діяльність Українського драматичного театру ім. Івана Франка в Тернополі під час німецької окупації – це нетривалий, але дуже важливий період в історії сучасного Тернопільського обласного академічного українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка. Окрім того, це невід'ємна частина історії українського театрального мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Н. В. Українське життя в «Генеральній Губернії» (1939–1944р.): За матеріалами періодичної преси / Н. В. Антонюк. – Львів, 1997. – 232 с.
2. Гайда П. Тернопіль у історії українського театру / П. Гайда // Тернопіль: погляд крізь століття. Історія міста очима емігрантів. – Тернопіль, 1992. – С. 145–163.
3. Гайдабура В. Театр між Гітлером і Сталінін: Україна. 1941–1944. Доли митців / В. Гайдабура. – К. : Факт, 2004. – 320 с., іл.
4. Гайдабура В. Театр окупованої України / В. Гайдабура // Історія українського театру: У 3 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2009. – Т. 2: 1900–1945 / [редкол. тому: Г. Скрипник (гол. ред.) та ін.]. – С. 730–828.
5. Головка І. Українські актори / Іван Головка // Наш театр. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. – 1975. – Т. 1. – С. 797–798.

6. Ільків А. Обласний державний український драматичний театр ім. І. Франка в Тернополі / А. Ільків // Наш театр. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. – 1975. – Т. 1. – С. 767–796.
7. Кубійович В. Мені 85 / В. Кубійович. – Мюнхен : Вид-во Молоде життя, 1985. – 308 с.
8. Літературно-мистецьке життя // Наші дні. – 1942. – лютий. – Ч. 3.
9. Л.[ужницький Г.] В комедійному жанрі: комедія «Гріхи молодости» А. Баха / Григор Лужницький // Львівські вісті. – Львів. – 1944. – 18 трав. – Ч. 112; Лужницький Г. Тернопільський театр ім. Івана Франка: В комедійному жанрі (комедія «Гріхи молодости» А. Баха) / Григор Лужницький // Григор Лужницький: Український театр. Наукові праці, статті, рецензії: Зб. праць. – Львів, 2004. – Т. 2. Статті, рецензії. – С. 296–297.
10. Населення ГГ // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 194.
11. Негрицький Л. Завдання українського театру / Л. Негрицький // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 4; Лужницький Г. Завдання українського театру / Григор Лужницький // Григор Лужницький: Український театр. Наукові праці, статті, рецензії: Зб. праць. – Львів, 2004. – Т. 2. Статті, рецензії. – С. 168–169.
12. Перша конференція представників українських професійних театрів // Львівські вісті. – 1943. – 4 бер. – Ч. 47.
13. Перша конференція у справі українських професійних театрів // Львівські вісті. – 1943. – 3 бер. – Ч. 46.
14. Петровський О. Тернопіль. Таборол: історія міста / О. Петровський, О. Гаврилук, В. Окаринський, І. Крочак. – Тернопіль : Астон, 2010. – 216 с.
15. 750 вистав Українського театру у Львові // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 1.
16. Свято «Дня української культури» в Тернополі // Тернопільський голос. – 1943. – 26 груд. – № 52.
17. Смольський Г. Театр ім. Івана Франка у Тернополі / Г. Смольський // Львівські вісті. – 1942. – 14/15 січ. – Ч. 7.
18. Театральна колегія у Львові // Львівські вісті – 1943. – 19 лют. – Ч. 36.
19. Урбанський О. Театральні мандри / Омелян Урбанський // Наш театр. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. – 1975. – Т. 1. – С. 803–816.
20. Хроніка // Наші дні. – 1942. – Квітень. – Ч. 5.
21. Хроніки подій культурного життя на західноукраїнських землях // Культурне життя в Україні. Західні землі : Документи і матеріали / НАН України, Інститут українознавства ім. І. І. Крип'якевича. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. 1: 1939–1953 / [упор. Т. Галайчук та ін. ; автор передм. О. Луцький, автор комент. Т. Галайчук ; ред. кол: Ю. Сливка (відп. ред.) та ін.]. – 751 с.

УДК 792. 07 (477)

В. А. ХІМ'ЯК

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ КУРБАСІВСЬКИХ НОВАЦІЙ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ВИСТАВИ «МАЗЕПА»

У статті висвітлено трансформацію пошуків Леся Курбаса та їх вплив на постановку «Мазепи» на сцені Тернопільського обласного академічного театру ім. Т. Г. Шевченка. Проаналізовано методологію режисера Олега Мосійчука в процесі створення сценічної версії прозового твору Богдана Лепкого.

Ключові слова: *епопея, режисер, роман-вистава, трагедія, образ, Лесь Курбас, Богдан Лепкий, Олег Мосійчук.*